

UCHWAŁA NR XI/47/2025

**Rada Gminy w Wiśniewie
z dnia 27 lutego 2025 r.**

**w sprawie przyjęcia „Gminnego Programu Wspierania Rodziny w Gminie Wiśniewo
na lata 2025-2027”**

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2024 r. poz. 1465 z późn. zm.) w związku z art. 176 pkt 1 i art. 179 ust. 2 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2025 r. poz. 49) Rada Gminy Wiśniewo uchwala, co następuje:

§ 1.

Przyjmuje się „Gminny Program Wspierania Rodziny w Gminie Wiśniewo na lata 2025-2027”, stanowiący załącznik do uchwały.

§ 2.

Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Wiśniewo.

§ 3.

Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia

Przewodniczący Rady Gminy

Zabuska
Iwona Zabuska

Uzasadnienie wprowadzenia Programu

Zgodnie z art. 176 pkt. 1 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej do zadań własnych gminy należy m.in. opracowanie i realizacja trzyletniego gminnego programu wspierania rodziny. W świetle założeń ustawy pomoc dziecku i jego rodzinie powinna mieć charakter interdyscyplinarny i być udzielana przez właściwych specjalistów w ramach zintegrowanego lokalnego systemu. Ważne jest, by działania i decyzje względem rodziny były podejmowane przy współpracy wyspecjalizowanych instytucji (pomoc społeczna, szkoła, sąd, policja). Konsekwencją powyższego zapisu jest wprowadzenie trzyletniego programu wspierania rodziny na lata 2025-2027. Priorytetem będzie stworzenie działań profilaktycznych i osłonowych tak, aby zapobiegać marginalizacji i społecznemu wykluczeniu rodzin. Świadczenie wsparcia dla rodzin zagrożonych społecznym obniżeniem standardu życia ma dać poczucie bezpieczeństwa i gwarancje wsparcia instytucjonalnego. Każdy potrzebujący powinien mieć zapewnione wsparcie i posiadać pewność, że może je otrzymać w instytucjach do tego celu powołanych. Działania na rzecz rodziny to czynności skierowane do poszczególnych jej członków oraz kampanie prowadzone na rzecz całej wspólnoty. Podstawowym założeniem Gminnego Programu Wspierania Rodziny jest utworzenie spójnego systemu wsparcia rodzin i dzieci, przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych, mających na celu przywrócenie im zdolności do wypełniania tych ról, poprzez pracę z rodziną oraz zapewnienie pomocy w opiece i wychowaniu dzieci. Realizowane w ramach programu zadania koncentrować się będą nie tylko na dziecku, ale na całej rodzinie również w sytuacjach, gdy dziecko zostanie umieszczone poza rodziną biologiczną. Ma to na celu pomoc w odzyskaniu przez rodziców funkcji opiekuńczych tj. umożliwienie dziecku powrotu do środowiska rodzinnego. Przyjęte w ramach Programu zadania są spójne zarówno z ustawą z dnia 12 marca 2004r. o pomocy społecznej, ustawą z dnia 9 czerwca 2011r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, ustawą z dnia 29 lipca 2005r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej oraz ustawą z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi.

PRZEWODNICZĄCY
RADY GMINY
Zabuska
Iwona Zabuska

GMINNY PROGRAM WSPIERANIA RODZINY W GMINIE WIŚNIEWO NA LATA 2025-2027

I. WPROWADZENIE

Gminny Program Wspierania Rodziny na lata 2025 – 2027, w Gminie Wiśniewo opracowano w oparciu o art. 176 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Program jest kontynuacją programów wspierania rodziny realizowanych w gminie. Rodzina stanowi integralną część społeczeństwa i jest jego najmniejszą, a zarazem podstawową komórką. Rodzina jest pierwszym środowiskiem wychowawczym dziecka. To w niej powinno nabywać się wiedzę o otaczającym świecie, panujących między ludźmi stosunkach. Jej członkowie uczą się wyrażania swoich uczuć (lęku, obaw, zadowolenia, gniewu) oraz wartościowania co jest dobre, a co złe. To rodzina kształtuje osobowość młodego pokolenia, postawę społeczną i wyznacza koleje jego losu. Dlatego tak ważne jest zachowanie prawidłowych ról społecznych. Tylko „zdrowa” rodzina jest warunkiem wychowania młodego pokolenia, które będzie miało poczucie własnej wartości, aspiracji, empatii jak również będzie bazą do budowania kolejnej prawidłowo funkcjonującej najmniejszej komórki społecznej. Rozpad rodziny związany z niewydolnością wychowawczą, zanikaniem poczucia bezpieczeństwa, narastaniem konfliktów co powoduje wzrost zjawisk negatywnych, które wymagają ingerencji z zewnątrz angażując przy tym siły i środki społeczne. Długoletnie przebywanie rodziny w sytuacji kryzysowej może spowodować całkowite zerwanie więzi rodzinnych i umieszczenie dzieci w pieczy zastępczej. Mając na względzie fakt, że rodzina biologiczna jest najbardziej sprzyjająca dla prawidłowego rozwoju dziecka należy zadbać o to, aby ono jak najdłużej w niej pozostało. Dlatego należy ją wspierać, aby prawidłowo wykonywała swoje funkcje. Należy podjąć pracę z rodziną w jej najbliższym otoczeniu i w różnorodnych formach środowiskowych bez potrzeby odrywania dziecka od rodziny. Wszelkie działania powinny być prowadzone za zgodą rodziny i jej aktywnym zaangażowaniem, uwzględniając zasadę pomocniczości. Chodzi tutaj o obustronny wysiłek zarówno członków rodziny jak i pracowników instytucji pomocy społecznej (pracownik socjalny, asystent rodziny) zmierzający do przywrócenia naturalnych więzów i normalizacji życia rodzinnego. W celu zapewnienia odpowiedniego wsparcia konieczne jest podjęcie działań interdyscyplinarnych, tj.:

- a) diagnoza sytuacji rodziny i jej najbliższego otoczenia;
- b) analiza przyczyn pojawiających się kryzysów oraz monitorowanie sytuacji rodzin zagrożonych ich występowaniem;
- c) rozwijanie umiejętności opiekuńczo – wychowawczych;
- d) podniesienie świadomości w zakresie planowania oraz funkcjonowania rodziny;
- e) dążenie do integracji i reintegracji rodziny;

f) przeciwdziałanie marginalizacji i degradacji społecznej.

Rodzina jako podstawowa komórka społeczna powinna być szczególną podwaliną rozwoju dzieci, młodzieży oraz kształtowania postaw i relacji międzyludzkich również w życiu dorosłym. Struktura społeczna różnicuje modele i wzorce rodziny, np.: na tradycyjne, patchworkowe, monoparentalne, rekonstruowane. Niezależnie od realizowanego modelu urodziny nie ma możliwości uniknięcia potencjalnych problemów. Dotychczas rozpoznane problemy, z jakimi borykają się rodziny (np. bezrobocie, ubóstwo, uzależnienia, przemoc w rodzinie, niewydolność w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych) stale się poszerzają. Lista zagrożeń prawidłowego funkcjonowania rodziny poszerza się o zagrożenia związane z postępem technologicznym, rozwojem cyfrowym, doświadczaniem kryzysów humanitarnych, ekonomicznych, stanów zagrożenia epidemicznego, pandemii i ich konsekwencji.

Program Wspierania Rodziny to zespół planowanych działań mających na celu wspieranie rodzin w przezwyciężaniu trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych, w procesie przywracania zdolności tych rodzin do prawidłowego funkcjonowania, w szczególności poprzez pracę z rodziną oraz zapewnienie pomocy w opiece i wychowaniu dzieci. Gmina Koczała od wielu lat realizuje zadania wynikające z działań systemu profilaktyki i opieki nad dzieckiem i rodziną. Obecnie wspieranie rodziny wymaga skoordynowanych i planowanych działań przy współpracy wszystkich instytucji i służb zajmujących się problemem w rodzinach, które mają na celu przywrócenie tym rodzinom zdolności do wypełniania ich funkcji. Rodziny, w których wystąpiła dysfunkcja, wymagają monitorowania przez pracowników socjalnych, pedagogów szkolnych, pracowników przychodni medycznych, policji, kuratorów sądowych i innych przedstawicieli instytucji działających na rzecz rodziny. Stąd założeniem programu jest wsparcie rodziny naturalnej już na etapie, kiedy problemy dopiero się zaczynają oraz eliminowanie takich sytuacji, z powodu których dziecko musi opuścić własną rodzinę. Podstawą do rozwiązywania problemów społecznych jest wsparcie rodziny w odbudowywaniu prawidłowych relacji w rodzinie oraz we właściwym wypełnianiu ról społecznych przez jej członków. Wsparcie rodziny powinno być w miarę możliwości wczesne i mieć charakter profilaktyczny. Priorytetem wspierania rodziny jest zapewnienie odpowiednich warunków rozwoju dzieci, młodzieży oraz kształtowania wartości i norm związanych z ich wychowaniem. W interesie samorządów i społeczności lokalnej leży prawidłowe funkcjonowanie rodzin oraz tworzenie ku temu warunków. Dbłość o harmonijny rozwój młodego pokolenia jest obowiązkiem rodziny jak i wszystkich instytucji gminy zajmujących się edukacją, zdrowiem, profilaktyką zagrożeń oraz bezpieczeństwem, w tym także socjalnym. Wsparciem instytucjonalnym należy objąć w szczególności rodziny stojące przed problemami, z którymi samodzielnie nie potrafią, bądź też nie są w stanie sobie poradzić. Zgodnie z art. 176 pkt. 1 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej do zadań gminy należy m.in. opracowanie i realizacja 3-letnich gminnych programów wspierania rodziny. Podstawowym założeniem Gminnego Programu jest utworzenie spójnego systemu wsparcia dzieci i rodzin przeżywających trudności w wypełnianiu ról opiekuńczo-wychowawczych, w celu przywrócenia im zdolności do wypełnienia tych funkcji. Cele te mają zostać osiągnięte poprzez pracę z rodziną oraz zapewnienie jej pomocy w opiece i wychowaniu dzieci. Realizowane w ramach programu zadania koncentrować się będą nie tylko na dziecku, ale na całej rodzinie, również w

sytuacjach, gdy dziecko umieszczone zostanie poza rodziną biologiczną. Planowane w programie działania realizowane będą ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji danej rodziny i będą miały zróżnicowany charakter: profilaktyczny, reintegracyjny oraz interwencyjny. Realizacja Programu odbywać się będzie za zgodą rodziny oraz z jej aktywnym udziałem w procesie zmian, z wykorzystaniem jej zasobów własnych oraz źródeł wsparcia zewnętrznego. Program Wsparcia Rodziny w Gminie Wiśniewo na lata 2025-2027 jest kontynuacją działań podejmowanych w ramach realizacji Programu Wsparcia Rodziny w Gminie Wiśniewo w latach 2013-2015, 2016-2018, 2019-2021, 2022-2024 z uwzględnieniem zapisów ustawy z dnia 4 listopada 2016 roku o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem”. Istotnym elementem Programu będzie koordynacja działań podejmowanych na rzecz efektywnego wspierania rodziny w wypełnianiu jej funkcji. Podstawę Programu stanowi podejście interdyscyplinarne, zgodnie z którym wszelkie działania powinny być planowane i wdrażane przez specjalistów z różnych dziedzin, będących przedstawicielami różnych instytucji i organizacji działających w gminie (bądź obejmujących zasięgiem działania jego mieszkańców) w obszarze wspierania rodziny, w tym: Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej, Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Mławie, Policji, Zespołu Interdyscyplinarnego, Sądu Rejonowego w Mławie i kuratorów sądowych, instytucji kultury, służby zdrowia. Podejmowane dotychczas działania potwierdzają skuteczność takiego podejścia zarówno w sferze udzielania profesjonalnej pomocy jak również w sferze działań prewencyjnych.

II. UWARUNKOWANIA PRAWNE

Program Wsparcia Rodziny w gminie Wiśniewo na lata 2025 – 2027, zwany dalej „Programem”, opracowany został na podstawie przepisów ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Zgodnie z tą ustawą na jednostki samorządu terytorialnego nałożony został obowiązek wspierania rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczej. Ustawa również nakłada na gminy obowiązek posiadania 3-letnich Gminnych Programów Wsparcia Rodziny. Gminny Program Wsparcia Rodziny na lata 2025-2027 opiera się na celach i założeniach poprzedniego Programu obowiązującego w gminie Wiśniewo w latach 2022-2024. Postawione w nim cele oraz zadania przyjęte do realizacji są aktualne i konieczne do prowadzenia w sposób ciągły i systemowy. Zadaniem pomocy społecznej jest wspieranie osób i rodzin w wysiłkach zmierzających do zaspokojenia niezbędnych potrzeb i umożliwienie im życia w warunkach odpowiadających godności człowieka, poprzez podejmowanie działań zmierzających do życiowego usamodzielnienia osób i rodzin oraz ich integracji ze środowiskiem. Realizacja polityki wspierania rodziny w ramach niniejszego Programu opiera się między innymi na poniższych aktach i dokumentach prawnych:

- ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej;
- ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej;
- ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej;
- ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi;
- ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych;
- ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii;

- ustawa z dnia 7 września 2007 r. o pomocy osobom uprawnionym do alimentów;
- ustawa z dnia 5 grudnia 2014 r. o Karcie Dużej Rodziny;
- ustawa z dnia 4 listopada 2016 r. o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin "Za życiem";
- ustawa z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci;
- Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w Gminie Wiśniewo na lata 2021 – 2030.

III. DIAGNOZA PROBLEMÓW SPOŁECZNYCH W GMINIE WIŚNIEWO

Diagnoza problemów społecznych w gminie Wiśniewo została przeprowadzona na podstawie analizy danych statystycznych i demograficznych. Na dzień 31 grudnia 2024 r. liczba zameldowanych mieszkańców gminy według danych GUS wyniosła 5094 osób, z czego 48,96 % stanowią kobiety, a mężczyźni 51,04 %. Mieszkańcy w wieku przedprodukcyjnym stanowią 21,07 %, w wieku produkcyjnym 60,75 %, natomiast poprodukcyjny wiek reprezentuje 18,18 %. W latach 2022-2024 liczba ludności gminy zmalała i w 2022 roku wynosiła 5115 osób, w 2023 roku 5100 osób, a w 2024 roku 5094 osób. Rodziny wymagające wsparcia, korzystające z pomocy oferowanej przez Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Wiśniewie, to grupa bardzo zróżnicowana, o szerokim spectrum problemów i dysfunkcji. Z analizy danych Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Wiśniewie na dzień 31 grudnia 2024 r. wynika, iż około 8,45 % ogółu mieszkańców gminy korzystało z różnych form wsparcia oferowanych przez Ośrodek. Świadczenia z pomocy społecznej udzielane były ze względu na trudne sytuacje życiowe osób i rodzin, powstałe na skutek przyczyn, których te osoby nie były w stanie przezwyciężyć przy wykorzystaniu własnych zasobów, uprawnień i możliwości. Od kilku lat najczęstszymi przesłankami udzielenia pomocy jest w kolejności: ubóstwo, bezrobocie, niepełnosprawność, długotrwała lub ciężka choroba, potrzeba ochrony macierzyństwa, alkoholizm.

Tabela nr 1. Dominujące przesłanki do udzielania pomocy w ramach zadań własnych i zleconych w zakresie pomocy społecznej w latach 2022 – 2024.

Powód trudnej sytuacji życiowej	Liczba rodzin			Liczba osób w rodzinach		
	ROK			ROK		
	2022	2023	2024	2022	2023	2024
Ubóstwo	1	0	0	1	0	0
Bezdomność	1	0	0	1	0	0
Potrzeba ochrony macierzyństwa	16	13	12	97	72	63
Bezrobocie	17	17	12	60	57	47
Niepełnosprawność	15	14	12	27	18	24
Długotrwała lub ciężka choroba	21	24	25	57	71	72
Bezradność w sprawach opiekuńczo –	18	19	16	86	99	86

wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego						
Przemoc w rodzinie	2	2	1	8	9	4
Alkoholizm	5	4	4	7	9	7
Narkomania	0		0	0		0
Trudność w przystosowaniu do życia po opuszczeniu zakładu karnego	1	0	1	1	0	1
Sytuacja kryzysowa	1	1	0	3	2	0
Zdarzenie losowe	1	0	0	1	0	0

Rodziny z potrzebą ochrony macierzyństwa i bezradnością w sprawach opiekuńczo-wychowawczych w latach 2022-2024 stanowiły istotną część klientów Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Wiśniewie. Najczęściej niezaradność rodziny w opiece i wychowaniu własnych dzieci łączy się z dysfunkcjami takimi jak: uzależnienia, przemoc domowa, problemy w pełnieniu ról rodzicielskich, małżeńskich i zawodowych. Problemy te wyrażają się głównie niedojrzałością emocjonalną, problemami we współżyciu z ludźmi, trudnościami adaptacyjnymi, niezaradnością w prowadzeniu gospodarstwa domowego, problemami w środowisku rodzinnym i zawodowym. Istotną rolę w pomocy tym rodzinom odgrywa praca socjalna w połączeniu ze wsparciem finansowym. To pracownicy socjalni są pierwszymi osobami, które mają bezpośredni kontakt z rodziną w środowisku. Przeprowadzając wywiady środowiskowe dokonują diagnozy problemów. Wsparciem dla pracowników socjalnych jest asystent rodziny. Liczbę rodzin korzystających z pomocy GOPS w Wiśniewie, w tym ilość rodzin niewydolnych w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i w prowadzeniu gospodarstwa domowego przedstawi tabela nr 2.

Tabela nr 2. Liczba rodzin korzystających z pomocy społecznej w GOPS w Wiśniewie.

	ROK		
	2022	2023	2024
Liczba rodzin korzystających z pomocy	68	78	65
w tym liczba rodzin (z dziećmi) korzystających z pomocy	35	32	24
W tym rodziny niewydolne w prowadzeniu gospodarstwa domowego i w sprawach opiekuńczo-wychowawczych			

	18	19	16
--	----	----	----

Na podstawie analizy powyższych danych zauważamy, iż maleje liczba rodzin z dziećmi korzystających z pomocy społecznej. Natomiast liczba rodzin niewydolnych w sprawach opiekuńczo-wychowawczych zmalała z 18 w 2022r. do 16 w roku 2024. Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej dała gminom możliwość przeciwdziałania niekorzystnym zjawiskom związanym z funkcjonowaniem rodzin poprzez wspieranie rodzin, w tym m.in. przez asystenta rodziny. GOPS w Wiśniewie od 2012r. zatrudnia asystenta rodziny. Celem działań podejmowanych przez asystenta jest wielowymiarowa pomoc rodzinie w wypełnianiu ról opiekuńczo-wychowawczych oraz w życiu społecznym i zawodowym. Asystent wraz z pracownikiem socjalnym i podopiecznym tworzy indywidualny plan pomocy rodzinie, a gdy uda się już rozwiązać podstawowe problemy socjalne lub psychologiczne motywuje do większej aktywności społecznej, uzupełniania kwalifikacji oraz podejmowania pracy zarobkowej. Praca asystenta rodziny ma charakter kompleksowy. W pierwszej kolejności dba o rozwiązanie podstawowych problemów socjalnych rodzin, tj. mieszkaniowych, materialnych, zdrowotnych czy prawnych (pomaga w wyrobieniu dokumentów, przygotowaniu pism urzędowych, uzyskaniu przysługującej pomocy i ubezpieczenia zdrowotnego, w kontaktach z poradniami specjalistycznymi, szkołami do których uczęszczają dzieci, towarzyszy w kontaktach z odpowiednimi instytucjami itp.). Uczy prawidłowego gospodarowania budżetem, zasad higieny i utrzymania porządku, towarzyszy w odrabianiu lekcji itp. Ponadto pomaga również w rozwiązywaniu problemów psychologicznych podopiecznych (emocjonalnych, rodzinnych, problemów w grupie rówieśniczej). Asystent wspiera również swoich podopiecznych w podejmowaniu aktywności społecznej, łagodzi ewentualne konflikty z sąsiadami, rodziną. Do jego zadań należy też motywowanie podopiecznych do podnoszenia kwalifikacji zawodowych lub kontynuowania nauki, pomoc w wyborze odpowiedniej szkoły lub kursów zawodowych, przełamywaniu kompleksów i ewentualnych kryzysów wynikających z trudności i niepowodzeń w nauce. Asystent zachęca bezrobotnych do podjęcia pracy i wspiera ich w pierwszych miesiącach zatrudnienia. W przypadku konieczności korzystania z pomocy specjalistów pracownik socjalny lub asystent rodziny umawia wizytę w poradniach działających na terenie powiatu. Rodziny w trudnej sytuacji finansowej otrzymują pomoc finansową w formie zasiłku celowego na dojazd do poradni. Od 1 stycznia 2017 roku, zgodnie z zadaniami określonymi w ustawie z dnia 4 listopada 2016 roku o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin "Za życiem" praca asystenta rodziny skoncentrowana jest również na zadaniach wynikających z wymienionej ustawy, a mianowicie na koordynacji wsparcia kobiet w ciąży i ich rodzin, zwłaszcza w odniesieniu do kobiet posiadających zaświadczenie o ciężkim i nieodwracalnym upośledzeniu albo nieuleczalnej chorobie zagrażającej życiu, które powstało w prenatalnym okresie rozwoju dziecka lub w czasie porodu. Liczbę rodzin objętych wsparciem asystenta rodziny przedstawia tabela nr 3.

Tabela nr 3. Liczba rodzin objętych wsparciem asystenta rodziny w latach 2022-2024.

Wyszczególnienie	LATA		
	2022	2023	2024
Rodziny objęte opieką asystenta rodziny	6	7	8

W rodzinach niewydolnych w sprawach opiekuńczo-wychowawczych niekiedy dochodzi do sytuacji kryzysowych, wówczas należy zabezpieczyć dobro małoletnich dzieci poprzez umieszczenie ich w pieczy zastępczej. Decyzję o umieszczeniu dziecka poza rodziną biologiczną podejmuje sąd rodzinny, natomiast gmina współfinansuje koszty pobytu dzieci w pieczy zastępczej. Obowiązek współfinansowania pieczy zastępczej wprowadził art. 191 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Zgodnie z nim gmina właściwa ze względu na miejsce zamieszkania dziecka (przed umieszczeniem go po raz pierwszy w pieczy zastępczej) wspólnie z powiatem ponosi koszty jego pobytu m.in. w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, rodzinnych domach dziecka i rodzinach zastępczych. Obowiązek dotyczy dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej po 1 stycznia 2012 r. W przypadku umieszczenia dziecka w rodzinie zastępczej albo w rodzinnym domu dziecka gmina ponosi odpowiednio wydatki w wysokości:

- 1) 10% wydatków na opiekę i wychowanie dziecka – w pierwszym roku pobytu dziecka w pieczy zastępczej,
- 2) 30% wydatków na opiekę i wychowanie dziecka – w drugim roku pobytu dziecka w pieczy zastępczej,
- 3) 50% wydatków na opiekę i wychowanie dziecka – w trzecim roku i następnych latach pobytu dziecka w pieczy zastępczej.

W przypadku umieszczenia dziecka w placówce opiekuńczo-wychowawczej, regionalnej placówce opiekuńczo-terapeutycznej lub interwencyjnym ośrodku adopcyjnym gmina ponosi odpowiednio wydatki w wysokości:

- 1) 10% w pierwszym roku pobytu dziecka w pieczy zastępczej,
- 2) 30% w drugim roku pobytu dziecka w pieczy zastępczej,
- 3) 50% w trzecim roku i następnych latach pobytu dziecka w pieczy zastępczej

Liczbę dzieci z Gminy Wiśniewie przebywających w pieczy zastępczej przedstawia tabela nr 4.

Tabela nr 4. Liczba dzieci przebywających w systemie pieczy zastępczej z terenu Gminy Wiśniewo w latach 2022 – 2024.

Liczba dzieci przebywających w pieczy zastępczej		
ROK		
2022	2023	2024
10	12	11

Proces umieszczania dzieci w pieczy zastępczej hamowany jest poprzez różnorodne działania jednostek gminnych we współpracy z jednostkami pozarządowymi i powiatowymi. Należą do nich m.in.:

- wzmożona praca socjalna z rodziną wieloproblemową zagrożoną kryzysem;
- zatrudnienie asystenta rodziny;
- poradnictwo psychologiczne oraz pomoc terapeuty uzależnień;
- inne działania, takie jak:
 - pracownicy socjalni, pedagog szkolny oraz asystent rodziny, którzy udzielają rodzinom poradnictwa w zakresie prawidłowego wypełniania funkcji opiekuńczo-wychowawczych;
 - rodzice mogą korzystać z porad i konsultacji pedagogów szkolnych i psychologów z Poradni Pedagogiczno-Psychologicznej w Mławie.

Dodatkowo Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Wiśniewie udzielał wsparcia w formie pomocy żywnościowej dla osób uprawnionych w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Żywnościowa. W ramach tego Programu Bank Żywności w Ciechanowie oraz GOPS w Wiśniewie realizował działania towarzyszące. Są to cykliczne działania oferowane wszystkim odbiorcom pomocy żywnościowej, które mają na celu włączenie społeczne tych osób. Do udziału w działaniach towarzyszących ma prawo każda osoba, która została zakwalifikowana (otrzymała skierowanie z OPS) do odbioru wsparcia żywnościowego w ramach POPŻ. Działania towarzyszące realizowane przez Bank Żywności są w formie warsztatów (spotkań edukacyjnych) z następującej tematyki:

- zdrowe żywienie;
- przechowywanie i nie marnowanie artykułów żywnościowych;
- zasady ekonomicznego prowadzenia gospodarstwa domowego;
- lub zajęcia kulinarne.
- działalność Kół Gospodyń Wiejskich, które wspierają lokalną społeczność, kultywują tradycje oraz promują swój region;
- działalność świetlic wiejskich w sołectwach;
- oferta spędzania czasu wolnego i rozwoju zainteresowań proponowana przez Gminną Bibliotekę oraz działania wpisane w działalność GOPS i UG w Wiśniewie;
- oferta pomocowa Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych;
- funkcjonowanie Zespołu Interdyscyplinarnego ds. Przeciwdziałania Przemocy Domowej ;
- zintensyfikowane wsparcie finansowe i rzeczowe w szczególności dla rodzin z dziećmi;
- działania wspierające aktywizację zawodową
- specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi w szczególności dla dzieci autystycznych.

Kolejną formą wsparcia dla rodzin jest Karta Dużej Rodziny. To system zniżek i dodatkowych uprawnień dla rodzin, które mają lub miały na utrzymaniu łącznie co najmniej troje dzieci – bez względu na ich obecny wiek. Posiadacze karty mają możliwość tańszego korzystania z ofert podmiotów m.in. z branży spożywczej, paliwowej, bankowej czy rekreacyjnej. Karta Dużej Rodziny wspiera budżety rodzin wielodzietnych oraz ułatwia dostęp do dóbr i usług.

Liczbę wydanych kart przedstawia tabela nr 5.

Tabela nr 5 Liczba wydanych Kart Dużej Rodziny w latach 2022-2024.

wyszczególnienie	ROK		
	2022	2023	2024
Liczba rodzin	66	69	1
Liczba wydanych kart	168	172	5

Jak wynika z przedstawionej diagnozy oferta wsparcia i pomocy dla dzieci i młodzieży w Gminie Wiśniewie jest szeroka. Rodziny z problemami mogą także korzystać pomocy psychologa w Punkcie Porad Psychologicznych oraz porad terapeuty dla rodzin, w których występują problemy uzależnień i przemocy w Punkcie Konsultacyjno - Informacyjnym finansowanych przez Gminną Komisję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych.

IV. ANALIZA ZASOBÓW W ZAKRESIE MOŻLIWOŚCI WSPIERANIA RODZINY

Instytucje i organizacje realizujące zadania mieszczące się w zakresie wspierania rodziny oraz inne pełniące funkcje wspierające przedstawia tabela nr 6.

Tabela nr 6 Instytucje realizujące działania na rzecz dziecka i rodziny w Gminie Wiśniewie.

Lp	Nazwa placówki	Rodzaj działalności
1.	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej	- praca socjalna z osobą i/lub rodziną, - pomoc finansowa, rzeczowa i w usługach, - finansowanie dożywiania dzieci w szkołach, - aktywizacja społeczno-zawodowa, - pomoc w organizacji wypoczynku dla dzieci, - wspieranie rodzin z problemami opiekuńczo-wychowawczymi (asystent rodziny), - koordynacja wsparcia kobiet w ciąży i ich rodzin, ze szczególnym uwzględnieniem kobiet w ciąży powikłanej oraz w sytuacji niepowodzeń położniczych, - realizacja Programu Operacyjnego Pomoc Żywnościowa - przyznawanie i wypłacanie stypendiów,
2.	Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych	- przeciwdziałanie problemom nadużywania alkoholu, narkotyków oraz uzależnień behawioralnych, - pomoc rodzinom osób uzależnionych w szczególności: - wsparcie terapeuty uzależnień, - wsparcie finansowe instytucji i organizacji,
3.	Zespół Interdyscyplinarny,	- pomoc i wsparcie rodzin dotkniętych problemem

	ds. Przeciwdziałania Przemocy Domowej	przemocy domowej.
4	Policja	zapewnienie bezpieczeństwa rodzinom i dzieciom.
5.	Szkoły wraz z oddziałami przedszkolnymi	- działalność edukacyjno-wychowawcza i opiekuńcza, - organizowanie wypoczynku, - wsparcie psychologiczno-pedagogiczne dla rodziców i dzieci
6.	Urząd Gminy	- dowóz dzieci do szkoły.
7.	Placówki służby zdrowia	działalność z zakresu profilaktyki i opieki zdrowotnej.
9.	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Mławie	- opieka nad dzieckiem i rodziną, - organizacja pieczy zastępczej dla powiatu, - pomoc dla osób niepełnosprawnych.
10.	Sąd Rejonowy w Mławie ,Kuratorzy Sądowi	- w przypadku, gdy dobro dziecka zostało zagrożone z powodu niewłaściwego realizowania ról rodzicielskich oraz pogłębiającego się procesu degradacji rodziny, niezbędna staje się ingerencja sądu we władzę rodzicielską. Sąd może zarządzić stały nadzór kuratora nad rodziną bądź jeżeli zastosowany środek okaże się nieskuteczny, zdecydować o konieczności umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej.
11.	Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna w Mławie	- zajęcia dla dzieci i młodzieży: indywidualne i grupowe, zajęcia integracyjne, - diagnoza i terapia psychologiczna, pedagogiczna, logopedyczna, - zajęcia dla rodziców: spotkania indywidualne i grupowe, - porady.

V. CELE, DZIAŁANIA, REZULTATY, ODBIORCY PROGRAMU

CEL GŁÓWNY: WSPIERANIE RODZIN PRZEŻYWAJĄCYCH TRUDNOŚCI W WYPEŁNIANIU FUNKCJI OPIEKUŃCZO- WYCHOWAWCZYCH W PROCESIE PRZYWRACANIA ICH ZDOLNOŚCI DO PRAWDŁOWEGO FUNKCJONOWANIA.

CELE SZCZEGÓŁOWE:

1. Diagnozowanie i analiza przyczyn kryzysów rodzinnych poprzez pracę socjalną i badania specjalistyczne.
2. Pomoc rodzinom w przezwyciężaniu problemów związanych z nieprawidłowym funkcjonowaniem poprzez wzmacnianie roli i funkcji rodziny.

3. Rozwijanie umiejętności opiekuńczo-wychowawczych rodziny poprzez zapewnienie jej dostępu specjalistycznego poradnictwa i wsparcia.
4. Pomoc w integracji rodziny poprzez niwelowanie barier uniemożliwiających prawidłowe relacje między członkami rodziny oraz rozwiązywanie sytuacji konfliktowych w rodzinach.
5. Przeciwdziałanie marginalizacji i degradacji społecznej rodzin poprzez aktywne angażowanie ich w działania ukierunkowane na poprawę swojej sytuacji bytowej.
6. Dążenie do reintegracji rodziny- poprzez poprawę sytuacji rodzinnej umożliwiającej powrót dziecka do rodziny naturalnej i do aktywnego uczestnictwa w życiu danego środowiska społecznego.

DZIAŁANIA

Wspieranie rodziny jest niezwykle angażującym procesem i wymaga podejścia interdyscyplinarnego, gdyż dotyczy wszystkich obszarów funkcjonowania rodziny. Obejmuje ono działania zorientowane na zabezpieczenie potrzeb członków rodziny, budowanie prawidłowych relacji i więzi między nimi, tworzenie pozytywnego środowiska wychowawczego dla dzieci, zapobieganie patologiom, podejmowanie interwencji w sytuacjach kryzysowych i działań naprawczych w rodzinie.

W gminie Wiśniewo zadania z zakresu wspierania rodziny realizuje Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Wiśniewie, któremu Gmina zleciła to zadanie.

Działania dotyczące celu 1: Diagnozowanie i analiza przyczyn kryzysów rodzinnych poprzez pracę socjalną i badania specjalistyczne:

- wywiad środowiskowy w rodzinie przeżywającej trudności,
- praca socjalna polegająca na diagnozie deficytów w zakresie pełnienia ról rodzicielskich, deficytów osobowościowych członków rodziny, zaniedbań względem dzieci oraz ocenie sytuacji dziecka w rodzinie, środowisku szkolnym, rówieśniczym,
- konsultacje ze specjalistami w celu sprecyzowania czynników mających wpływ na dysfunkcjonalność rodziny.

Działania dotyczące celu 2: Pomoc rodzinom w przezwyciężaniu problemów związanych z nieprawidłowym funkcjonowaniem poprzez wzmacnianie roli i funkcji rodziny:

- realizacja zadań promujących cechy „zdrowej rodziny”, angażowanie w te działania rodziny zagrożone dysfunkcyjnością,
- promowanie korzystania ze środowiskowych form wsparcia rodziny.

Działania dotyczące celu 3: Rozwijanie umiejętności opiekuńczo-wychowawczych rodziny poprzez zapewnienie jej dostępu do specjalistycznego poradnictwa i wsparcia:

- ułatwienie rodzinom przeżywającym trudności dostępu do konsultacji i specjalistycznego poradnictwa (psychologicznego, pedagogicznego, terapeutycznego),
- pomoc rodzinom w uzyskaniu dostępu do poradnictwa prawnego, szczególnie w zakresie prawa rodzinnego,
- umożliwienie rodzinom w razie konieczności korzystania z pomocy asystenta rodziny, którego zadaniem jest organizowanie pracy z rodziną w miejscu zamieszkania bądź w miejscu wskazanym przez rodzinę, polegającej na:

* opracowaniu i realizacji planu pracy z rodziną we współpracy z członkami rodziny i w konsultacji z pracownikiem socjalnym,

- * opracowaniu, we współpracy z członkami rodziny i koordynatorem rodzinnej pieczy zastępczej, planu pracy z rodziną, który jest skoordynowany z planem pomocy dziecku umieszczonemu w pieczy zastępczej,
- * udzielaniu pomocy rodzinom w poprawie ich sytuacji życiowej, w tym w zdobywaniu umiejętności prawidłowego prowadzenia gospodarstwa domowego,
- * udzielaniu pomocy rodzinom w rozwiązywaniu problemów socjalnych,
- * udzielaniu pomocy rodzinom w rozwiązywaniu problemów psychologicznych,
- * udzielaniu pomocy rodzinom w rozwiązywaniu problemów wychowawczych z dziećmi,
- * wspieraniu aktywności społecznej rodzin,
- * motywowaniu członków rodzin do podnoszenia kwalifikacji zawodowych,
- * udzielaniu pomocy w poszukiwaniu, podejmowaniu i utrzymywaniu pracy zarobkowej,
- * motywowaniu do udziału w zajęciach grupowych dla rodziców, mających na celu kształtowanie prawidłowych wzorców rodzicielskich i umiejętności psychospołecznych,
- * udzielaniu wsparcia dzieciom, w szczególności poprzez udział w zajęciach psychoedukacyjnych,
- * podejmowaniu działań interwencyjnych i zaradczych w sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa dzieci i rodzin,
- * prowadzeniu indywidualnych konsultacji wychowawczych dla rodziców i dzieci,
- * prowadzeniu dokumentacji dotyczącej pracy z rodziną,
- * dokonywaniu okresowej oceny sytuacji rodziny, nie rzadziej niż raz w roku, i przekazywaniu tej oceny Kierownikowi GOPS,
- * monitorowaniu funkcjonowania rodziny po zakończeniu pracy z rodziną,
- * sporządzaniu, na wniosek sądu, opinii o rodzinie i jej członkach,
- * współpracy z jednostkami administracji rządowej i samorządowej, właściwymi organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami i osobami specjalizującymi się w działaniach na rzecz dziecka i rodziny,
- umożliwienie rodzinom przeżywającym trudności korzystania z pomocy rodzin wspierających, które przy wsparciu asystenta rodziny pomagają w opiece i wychowywaniu dzieci, prowadzeniu gospodarstwa domowego, kształtowaniu i wypełnianiu podstawowych ról społecznych.

Działania dotyczące celu 4: Pomocy w integracji rodziny poprzez niwelowanie barier uniemożliwiających prawidłowe relacje między członkami rodziny oraz rozwiązywanie sytuacji konfliktowych w rodzinach:

- pomoc członkom rodziny w uzyskaniu możliwości korzystania z pomocy specjalistów, terapii w różnorodnych zakresach dysfunkcji, (terapii indywidualne, grupowe),
- organizowanie mediacji jako formy metody pomocy w rozwiązywaniu konfliktów rodzinnych.

Działania dotyczące celu 5: Przeciwdziałanie marginalizacji i degradacji społecznej rodzin poprzez aktywne angażowanie ich w działania ukierunkowane na poprawę swojej sytuacji bytowej:

- motywowanie członków rodziny do podjęcia działań na rzecz ograniczenia, bądź niwelowania własnych dysfunkcji np. podjęcie terapii leczenia uzależnień – współpraca z Gminną Komisją Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Punktem Konsultacyjnym,

podjęcie terapii dla sprawców przemocy – współpraca z Policją i Zespołem Interdyscyplinarnym ds. Przeciwdziałania Przemocy Domowej itp.

- angażowanie rodzin do udziału w projektach, szkoleniach, warsztatach kształtujących umiejętności planowania swojej przyszłości zawodowej i osobistej oraz motywujących do podjęcia pracy, w oparciu o własne zasoby,

- ułatwianie dostępu do specjalistycznego wsparcia dla rodziców obejmującego kształtowanie i rozwijanie umiejętności opiekuńczo – wychowawczych i społecznych w celu wzmocnienia poczucia odpowiedzialności za własną sytuację życiową, los dzieci, adekwatne spostrzeganie swoich problemów oraz zmianę stylu wychowania dzieci, dostarczanie wiedzy na temat prawidłowego wypełniania obowiązków rodzicielskich,

Działania dotyczące celu 6: Dążenie do reintegracji rodziny- poprzez poprawę sytuacji rodzinnej umożliwiającej powrót dziecka do rodziny naturalnej i do aktywnego uczestnictwa w życiu danego środowiska społecznego.

- świadczenie pomocy rodzinom przeżywającym trudności w wychowywaniu i opiece nad dziećmi w przezwyciężeniu problemów życiowych stanowiących przyczynę umieszczenia dziecka poza rodziną,

- pomoc rodzinie, z której dzieci zostały umieszczone w pieczy zastępczej w odbudowywaniu odpowiedniego środowiska wychowawczego z poprawnymi relacjami i rolami, pozwalającymi na powrót dzieci do rodziny naturalnej, przywracanie prawidłowego funkcjonowania rodzin, poprzez wsparcie asystenta rodziny

- współpraca z podmiotami, instytucjami działającymi w środowisku lokalnym w tym w szczególności z pomocą społeczną, szkołami, policją placówkami służby zdrowia, sądami, w celu poprawy sytuacji rodzinnej pod względem zdrowotnym, materialnym i społecznym.

Zadania gminy w zakresie wspierania rodziny obejmują ponadto:

- realizację rządowych programów z zakresu wspierania rodziny,

- monitorowanie sytuacji dzieci z rodzin zagrożonych kryzysem lub przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo – wychowawczej zamieszkałych na terenie gminy,

- współfinansowanie pobytu dziecka w rodzinie zastępczej, rodzinnym domu dziecka ,placówce opiekuńczo- wychowawczej, regionalnej placówce opiekuńczo-terapeutycznej lub interwencyjnym ośrodku preadopcyjnym.

VI. PRZEWIDYWANE EFEKTY

- wzrost umiejętności opiekuńczo- wychowawczych w rodzinach,

- poprawa i wzrost jakości w zakresie funkcjonowania rodziny,

- zmniejszenie liczby dzieci umieszczanych w pieczy zastępczej,

- wzrost świadomości społeczeństwa na temat prawidłowego funkcjonowania rodziny i poprawnych relacji rodzinnych,

- umożliwienie dzieciom umieszczonym w pieczy zastępczej powrotu do rodziny naturalnej poprzez przywrócenie jej prawidłowych funkcji,

- rozwój efektywnej współpracy pomiędzy instytucjami i organizacjami realizującymi program wspierania rodziny.

VII. ADRESACI

Adresatami Programu są dzieci i rodziny z Gminy Wiśniewo w szczególności rodziny zagrożone kryzysem lub przeżywające trudności w sferze opiekuńczo-wychowawczej, w tym rodziny, z których dzieci umieszczone zostały w pieczy zastępczej oraz przedstawiciele instytucji i służb pracujących na rzecz dzieci i rodzin. Jednocześnie program skierowany jest do kobiet w ciąży i ich rodzin, zwłaszcza w odniesieniu do kobiet posiadających zaświadczenie o ciężkim i nieodwracalnym upośledzeniu albo nieuleczalnej chorobie zagrażającej życiu dziecka, powstałej w prenatalnym okresie rozwoju dziecka lub w czasie porodu.

VIII. REALIZACJA PROGRAMU

Realizacja programu odbywać się będzie na zasadach współpracy z partnerami wyszczególnionymi w programie. Zadania będą realizowane w sposób ciągły i systematyczny w ramach czasowych objętych programem tj. w latach 2025 -2027.

Lp	Działanie	Okres realizacji	Realizator	Wskaźniki	Źródła finansowania
1.	Monitorowanie sytuacji rodzin z problemem bezradności opiekuńczo – wychowawczych	2025 - 2027	GOPS, Placówki oświatowe,	Liczba rodzin objętych wsparciem z tytułu bezradności w sprawach opiekuńczo – wychowawczych	Środki własne
2.	Pomoc finansowa dla rodzin z problemem ubóstwa	2025 - 2027	GOPS,	Liczba rodzin, które zostały objęte pomocą	Środki własne, dotacje
3.	Realizacja „Programu posiłek w szkole i w domu”	2025 - 2027	GOPS,	Liczba dzieci objętych pomocą w formie dożywiania w ciągu roku szkolnego. Liczba dzieci objętych zasiłkami celowymi na zakup posiłków lub żywności	Środki własne, dotacje
4.	Pomoc materialna o charakterze socjalnym dla uczniów „Stypendia szkolne”,	2025 - 2027	GOPS, Placówki Oświatowe Urząd Gminy	Liczba dzieci objętych wsparciem w formie stypendium szkolnego w ciągu roku,	Środki własne, dotacje
5.	Wsparcie asystenta rodziny dla rodzin	2025 - 2027	GOPS	Liczba rodzin objętych asystą	Środki własne,

	niewydolnych wychowawczych,					dotacje,
6.	Wspieranie kobiet w ciąży i rodzin zgodnie z ustawą z 4 listopada 2016r. o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem”	2025 2027	-	GOPS,	Liczba rodzin objętych wsparciem asystenta rodziny	Środki własne, dotacje,
7.	Konsultacje i poradnictwo specjalistyczne w tym: pomoc psychologiczna, psychoterapeutyczna, pedagogiczna i prawna	2025 2027	-	GOPS, GKRPA, PCPR, Placówki oświatowe	Liczba konsultacji, Liczba udzielonych porad	Środki własne
8.	Współpraca podmiotów podejmujących działania na rzecz rodziny	2025 2027	-	GOPS, Policja, Kuratorzy sądowi	Liczba spotkań zespołu interdyscyplinarnego	Środki własne,
9.	Umożliwienie i wspieranie ustawicznego doskonalenia umiejętności zawodowych pracowników socjalnych, asystenta rodziny, poprzez udział w szkoleniach, warsztatach oraz konferencjach,	2025 2027	-	GOPS, Urząd Gminy	Liczba szkoleń, kursów, warsztatów, Liczba osób uczestniczących	Środki własne, dotacje,
10	Organizacja wypoczynku dla dzieci z rodzin dysfunkcyjnych	2025 2027	-	GKRPA, PCPR, GOPS	Liczba zorganizowanych form wypoczynku, ilość uczestników wypoczynku	Środki własne, dotacje,
11	Monitorowanie sytuacji zdrowotnej dzieci z rodzin zagrożonych kryzysem	2025 2027	-	SPZOZ GOPS	Liczba zgłaszanych rodzin	Bez ponoszenia kosztów,

VII . ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU

Finansowanie Programu odbywać się będzie ze środków:

- budżetu Gminy Wiśniewo;
- dotacji z budżetu państwa na dofinansowanie zadań własnych;
- dotacji z budżetu państwa na realizację zadań zleconych;
- programów rządowych z zakresu wspierania rodziny;
- funduszy Unii Europejskiej.

VIII. KONTROLA REALIZACJI PROGRAMU.

Zgodnie z ustawą z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej z realizacji Gminnego Programu Wspierania Rodziny w Wiśniewie Radzie Gminy w Wiśniewie w terminie do 31 marca każdego roku zostanie przedłożone sprawozdanie z wykonania w danym roku zadań z zakresu

IX. MONITORING I EWALUACJA PROGRAMU

Wójt Gminy w Wiśniewie sprawuje na bieżąco nadzór nad realizacją Programu i podejmuje niezbędne działania zmierzające do osiągnięcia celów wyznaczonych w programie.

PRZEWODNICZĄCY
RADY GMINY
Zabur
Iwona Zabuska